

8. Каган М. С. Время как философская проблема / М. С. Каган // Вопросы философии : – 1982. – № 10. – С. 117–124.
9. Комаров М. Нова збірка народних малоруських приказокъ, прислів'ївъ, помовокъ, загадокъ и замовлянь / М. Комаров. – Одесса : Типо-літографія Е.И. Фесенко, 1890. – 125 с.
10. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
11. Мокиенко В. М. Загадки русской фразеологии. – 2-е изд., перераб. – СПб. : «Авалон», «Азбука-классика», 2007. – 256 с.
12. Номис М. Українські приказки, прислів'я и таке інше / М. Номис. – СПб, 1864. – 304 с.
13. Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти / Любов Савченко // Сімферополь : Доля, 2013. – 600 с.
14. Словник староукраїнської мови XIV – XV ст. Т. 2. К. : Наукова думка, 1978. Підготовка електронного видання: «ІЗБОРНИК» <http://litopys.kiev.ua/15.XI.2006>

Касьяненко Т.А.

УДК 811.161.2'243:378.147

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У ВИЩИХ МИСТЕЦЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. У статті розглянуто й визначено особливості вивчення української мови як іноземної у вищих навчальних закладах мистецького профілю, зокрема, реалізацію принципів професійно-орієнтованого підходу до навчання, як домінуючої особливості вивчення української мови як іноземної у мистецьких ВНЗ. Зосереджено увагу на проблемах розробки багатоаспектної моделі підручника для іноземних студентів з української мови для мистецьких ВНЗ.

Ключові слова: українська мова як іноземна, студенти-іноземці, вищий мистецький навчальний заклад, підручник, професійно-орієнтований підхід до навчання.

Аннотация. В статье определены особенности обучения иностранных студентов украинскому языку в высших учебных заведениях по направлению «Искусство», в частности, рассмотрена реализация принципов профессионально-ориентированного подхода к обучению украинскому языку в вузах искусств как доминирующей составляющей языкового образования иностранцев, а также сосредоточено внимание на проблемах разработки многоаспектной модели учебника для иностранных студентов по украинскому языку для высших учебных заведений искусств.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, студенты-иностранцы, вуз искусств, учебник, методика обучения, профессионально-ориентированный подход к обучению.

Summary. The article defines the features of teaching Ukrainian language by foreign students in higher education institutions in the direction of "Art". In particular, it considers the implementation of the principles of professional-oriented approach to learning the Ukrainian language in universities of art, as the dominant component of foreign language education. The article also focuses on the development problems of multidimensional model of a textbook in Ukrainian language for foreign students in higher education of Arts, which take into account the study specifics, that at this stage are a common problem in the process of studying of Ukrainian language by foreign students regardless of their country of origin. One of the most effective educational tools, which has a multi-faceted capabilities of formation the professionally language competence of foreign students, we assume the creation of a multidimensional model of the electronic textbook.

Keywords: Ukrainian as a foreign language, foreign students, the University of Arts, textbook, teaching methodology, professionally-oriented approach to learning.

Особливість сучасного стану навчання іноземних студентів української мови полягає у модернізації методичної і методологічної освітньої парадигми відповідно до вимог Болонської конвенції, Концепції мовної підготовки іноземців [4], яка є невід'ємною складовою державної Концепції мовної освіти, положень загальноєвропейських документів з мовної освіти та мовної ситуації, що склалася в Україні. Як зазначає вчена Н. Ушакова, «Сучасна освіта має яскраво виражений міжнародний характер, а проблема навчання іноземних студентів є однією з найважливіших у міжнародному освітньому співробітництві [3, 225]». Крім того, українська мова для іноземних студентів є не лише навчальною дисципліною для формування вмінь міжкультурної комунікації, а й засобом професійного навчання.

Головними чинниками організації мовної підготовки є освітній стандарт, система навчальних програм і система засобів навчання. Освітній стандарт у мовній підготовці іноземців визначений наявними програмами з української та російської мов як іноземних, затвердженими та рекомендованими Міністерством освіти і науки України. Програми розроблено відповідно до комунікативних потреб різних категорій іноземних громадян, які здобувають вищу освіту в українських вищих навчальних закладах. Необхідність оптимізації навчання іноземців мови вимагає співвіднесення існуючих програм з української/російської мови із загальноєвропейськими компетенціями володіння іноземними мовами Common European Framework of Reference – CEFR.

Разом з тим, викладання української мови іноземним студентам в Україні має багато невирішених проблем, що зумовлено рядом чинників, серед яких недостатня розробленість методики викладання української мови як іноземної, невідповідність кількості та якості підручників з української мови для іноземців потребам навчання тощо. Крім того, в кінці 1990-х років відбулися зміни в системі підготовки іноземних студентів, серед яких – зміна контингенту студентів у зв'язку із появою нових пріоритетів у

виборі профілю навчання. До цього часу інтерес більшості іноземців переважно зосереджувався у сфері отримання освіти за медичними, інженерно-технічними та природничими спеціальностями, однак останнім часом бажаючих навчатися на природничих спеціальностях помітно поменшало, тоді як збільшилася кількість іноземних студентів, які прагнуть отримати освіту за гуманітарними, соціальними і мистецькими напрямками підготовки: філологія, психологія, соціологія, образотворче мистецтво, дизайн, музичне мистецтво, театральне мистецтво тощо.

Вагомими дослідженнями у сфері викладання української мови як іноземної є праці таких дослідників, як Н. Зайченко, І. Жовтоніжко, Т. Єфімова, А. Кулик, Т. Лагута, О. Тростинської, Г. Тохтар, Б. Сокіл, Н. Ушакової та інших. Сутність пізнавальної діяльності та основні психологічні характеристики процесу вивчення нерідної мови розкрито у працях В. А. Артемова, А. Г. Асмолова, Б. В. Беляєва, Л. С. Виготського, П. Я. Гальперіна, Т. М. Дрідзе, М. І. Жинкіна, І. О. Зимньої та інших. Зокрема, дослідження в галузі психології навчання нерідної мови (І. О. Зимня, Б. В. Беляєв, Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, М. І. Жинкін, О. М. Леонтєв), розробки фахівців з методики викладання іноземних мов (В. І. Карабан, А. А. Миролюбов, І. В. Рахманов, Ю. І. Пассов, В. Г. Пасинок, С. К. Фоломкіна, Л. М. Черноватий), культурологічні засади навчання мови (Є. М. Верещагін, В. Г. Костомаров, В. В. Воробйов, Н. Й. Волошина, Н. П. Тропіна).

Незважаючи на таку кількість праць, питання навчання іноземців української мови у вищих навчальних закладах, зокрема мистецького профілю, вивчені недостатньо.

Мистецька освіта в Україні має глибокі, випробувані часом, славні традиції. Україна подарувала світові багатьох геніальних митців і педагогів. Про її високий рівень свідчать перемоги на найпрестижніших міжнародних мистецьких конкурсах, фестивалях не лише випускників, але й студентів вищих навчальних закладів України. Тому подальший розвиток української вищої мистецької освіти має базуватись на власних досягненнях, національній самобутності, творчому використанні зарубіжного досвіду.

Вивчення української мови як іноземної у навчальних закладах мистецького профілю має свої особливості, пов'язані зі своєрідним типом мислення студентів мистецьких закладів, тому і викладання дисциплін, у даному разі української мови, як іноземної має певну специфіку: загальні теоретичні курси ґрунтуються на використанні наукових понять і термінів, оскільки спрямовані на формування у студентів чіткого понятійно-категорійного апарату і здатності до логічного мислення та викладу думок, однак більшість студентів вищих мистецьких навчальних закладів демонструє надзвичайно розвинуте, домінуюче образне мислення. Це є безумовною перевагою для освоєння фаху, однак водночас зумовлює своєрідність сприйняття і засвоєння теоретичних дисциплін.

Серед продуктивних підходів, які найбільшою мірою сприяють усвідомленню іноземними студентами закономірностей розвитку української культури як процесу створення, збереження і трансляції загальнолюдських цінностей, ознайомленню із традиціями, звичаями, духовними цінностями українців, спілкуванню українською мовою, оперуючи культурними поняттями, науковці називають *лінгвокраїнознавчий* (А. Бронська, І. Васильцова та ін.), *комунікативний* (Ю. Жлуктенко, І. Зимня та ін.), *функціонально-стилістичний* (В. Бадер, Л. Мацько та ін.) і *професійно-орієнтований* (О. Іванова, В. Коломієць та ін.), які сприяють комунікативно-мовленнєвій підготовці іноземних студентів, одержанню соціокультурних і лінгвокраїнознавчих знань, набуттю мовних і мовленнєвих знань, умінь і навичок, а також удосконаленню інформаційної культури.

Обґрунтовуючи необхідність впровадження цих підходів, учені визначають навчальний потенціал і психолого-педагогічні умови їх застосування, розробляють зміст, форми і методи професійної підготовки іноземних студентів на основі сформульованих теоретичних положень. Лінгвокраїнознавчий підхід забезпечує знання мовних одиниць з національно-культурним компонентом семантики сприяє залученню до діалогу культур, усвідомленню сутності мовних явищ, а також ролі мовних одиниць у комунікативних процесах. Знання іноземними студентами норми цінностей, традицій і звичаїв, властивих культурі українського народу, позитивно впливає на формування особистісних якостей поведінки, естетичної культури, культури усного і писемного мовлення, необхідних для продуктивного спілкування в міжкультурному середовищі.

Комунікативний підхід забезпечує навчання комунікативної компетенції, що передбачає практичне засвоєння іноземної мови, здатність використовувати мову в різних соціально-детермінованих ситуаціях і здійснювати міжкультурне спілкування, проникнути в соціокультуру народу, мова якого вивчається. Комунікативний підхід дозволяє індивідуалізувати цілі та зміст навчання, дібрати адекватні методи і засоби, створити необхідні умови для навчальної та професійної діяльності студентів, а також розвивати всі чотири види мовленнєвої діяльності – читання, аудіювання, письмо та усне зв'язне мовлення. Головною метою цього підходу є формування комунікативної компетенції студента-іноземця – вмінь продукувати стилістично диференційоване зв'язне усне або письмове висловлювання.

Функціонально-стилістичний підхід дозволяє усвідомити взаємозв'язок фонових знань з функціональними аспектами мови та мовлення, з'ясувати закономірності використання стилістичних ресурсів мови в різноманітних комунікативних актах, відпрацювати вміння доцільно використовувати мовні одиниці залежно від змісту висловлювання, мети, ситуації і сфери спілкування, враховувати їхню національно-культурну семантику, особливості вияву в соціально-мовленнєвих ситуаціях. Робота з текстами художнього, наукового, офіційно-ділового, публіцистичного і розмовно-побутового стилів діалогічного і монологічного характеру дає можливість засвоювати мову як діяльність, спрямовану на вироблення вмінь орієнтуватися в умовах і ситуаціях реального спілкування, чітко уявляти адресата

мовлення, правильно обирати стиль майбутнього висловлювання, добирати адекватні мовні засоби. При доборі текстів для читання й аудіювання слід керуватися такими критеріями, як: комунікативної доцільності, інформативної насиченості, естетичного впливу та мовностилістичної виразності.

Провідною особливістю вивчення української мови як іноземної у мистецьких ВНЗ є реалізація принципів професійно-орієнтованого підходу до навчання, який передбачає формування професійно-лінгвістичної компетентності – збагачення усного і писемного мовлення професійною лексикою, формування вмінь сприймати і розуміти тексти, які містять термінологічні одиниці, що належать до мови певної професії. Кінцевою метою такого підходу є підготовка фахівців відповідно до потреб сучасного світового ринку праці.

Основним завданням і метою викладання української мови як іноземної в мистецькому ВНЗ є формування у студентів навичок професійного мовлення, що дозволяють підготувати їх до навчальної творчої практики і до усного спілкування за обраним фахом. Формування професійної комунікативної компетентності студентів-іноземців мистецьких ВНЗ забезпечується насамперед через зміст навчання, його тематичну організацію та ускладнюється відсутністю підручників і навчальних посібників, орієнтованого на майбутніх фахівців мистецької галузі. Аналіз потреб майбутньої професійної діяльності випускників мистецьких ВНЗ дозволяє зробити висновок про необхідність розвитку всіх видів комунікативної компетентності - аудіювання, читання, письма, усного мовлення. Розвиток комунікативної компетентності здійснюється в межах ситуативного контексту, пов'язаного з навчанням і спеціалізацією. Тож добір текстів офіційно-ділового і наукового стилів, насичених діловою і професійно-орієнтованою лексикою, створення функціонально-стилістичних вправ, спрямованих на вироблення вмінь продукувати зв'язні висловлювання, – усе це становить процес формування професійно-лінгвістичної компетентності іноземних студентів. Згідно з комунікативним принципом та принципом професійної спрямованості навчального матеріалу вони визначаються у відповідності до майбутньої професії, що обумовлене робочими програмами, календарно-тематичними планами теоретичних та практичних кафедр ВНЗ.

Погоджуємося з твердженням багатьох дослідників (С. Варавва, Л. Клобукова, Н. Ушакова, О. Тростинська), що рівень володіння мовою фаху багато в чому визначає якість професійної підготовки студентів, яка є необхідною умовою успішного оволодіння студентами майбутньою професією. Саме в аудиторії майбутніх митців доцільно реалізовувати такі системи вправ і завдань дослідницького, пошукового характеру, які розширюють горизонти їхнього асоціативно-образного світобачення, творчого мислення, високих професійних якостей, розуміння надбань світової культури та мистецьких цінностей власного народу.

Умови навчання повинні бути адекватними до умов майбутньої професійної діяльності. На нашу думку, викладачам української мови як іноземної належить мати відповідні загальні знання з фахових дисциплін мистецького ВНЗ за місцем праці. Однак, як свідчить практика, знання багатьох викладачів в галузі конкретних дисциплін є обмеженими, що значно знижує ефективність занять. Вважаємо, що повинен існувати спільний простір загальних знань як у студентів, так і у викладача з галузі знань «Мистецтво», для того, щоб до знань студента тим або іншим засобом долучити іноземну мову. З цього погляду, можливості в роботі зі студентами мистецьких ВНЗ є невичерпними, зважаючи в тому числі на їхню обізнаність з багатьма фактами історії українського та світового мистецтва, мистецькими шедеврами, а також на їхні власні художньо-естетичні смаки й уподобання.

Відсутність підручника, який би враховував специфіку вивчення української мови в мистецькому вищому навчальному закладі, є спільною проблемою при навчанні іноземців українській мові незалежно від країни їх походження. Наявні підручники не враховують особливостей різних функціональних стилів, крім того, вони створені для українських студентів, а не на іноземців. Лінгвокраїнознавчий лексичний матеріал таких підручників, хоч і зацікавлює студентів-іноземців, і, безперечно, вводить їх в українське етнокультурне середовище, та все ж мало відповідає потребам студента, який навчається на мистецькій спеціальності. З метою реалізації лінгвокраїнознавчого підходу при розробці електронного підручника з української мови як іноземної тексти для читання й аудіювання можуть мати таке тематичне спрямування: «Україна. Українці», «Звичаї і традиції українського народу», «Усна народна творчість. Українська пісня», «Образотворче мистецтво», «Культура спілкування і мовленнєвий етикет», «Пори року», «Рослинний і тваринний світ» тощо. При цьому однією з умов реалізації лінгвокраїнознавчого підходу у викладанні української мови як іноземної є опанування іноземними студентами безеквівалентних слів української мови (назв предметів і явищ побуту, понять, пов'язаних з релігійним життям, знаків-символів, слів неукраїнського походження, історизмів, лексики фразеологічних одиниць) з метою засвоєння знань про Україну, культуру і побут українського народу.

Крім того, у зв'язку з відсутністю координації роботи викладачів української мови та фахових дисциплін, і у зв'язку з тим, що їх спільні авторські колективи створюються далеко не завжди, сучасні навчальні посібники бувають складними для сприймання студентами-іноземцями, особливо на ранньому етапі навчання, оскільки можуть містити складні синтаксичні конструкції і не вивчені до цього часу мовні форми, що істотно погіршує та уповільнює процес розуміння студентами навчального матеріалу. Відтак, максимально ефективний підручник повинен бути побудований на матеріалі не стільки загальноюмовної лексики, скільки наукової лексики мистецького спрямування.

Створення такого підручника потребує чималих колективних зусиль учених-практиків, викладачів-філологів мистецького вищого навчального закладу, а також тісної співпраці останніх і викладачів професійних дисциплін. Йдеться про необхідність міжпредметної координації нових навчальних планів, а на їх основі – навчальних програм і навчальних посібників для нових категорій студентів, які з'явилися в

кінці ХХ століття: для майбутніх музикознавців, мистецтвознавців, художників і дизайнерів тощо. Розроблені для цих категорій студентів навчальні посібники повинні враховувати принципи міжпредметної координації як «по вертикалі» (зв'язок з профільними навчальними дисциплінами, які студенти вивчатимуть на I курсі відповідних вищих навчальних закладів і факультетів), так і «по горизонталі» (тісний зв'язок навчального матеріалу, який вивчається на підготовчому факультеті в межах курсу української мови (науковий стиль мовлення) і спеціальних дисциплін: «Теорія музики», «Історія музичної культури» для музикознавців, «Історія мистецтва», «Образотворче мистецтво» для майбутніх художників і дизайнерів тощо[5].

Таким чином, при створенні навчального посібника для іноземних студентів, які вивчають українську мову як іноземну у мистецьких ВНЗ України, треба відобразити характерні стильові риси наукового стилю мовлення, а також сформувати в іноземців основу необхідної терміносистеми з галузі знань 02202 «Мистецтво» (за видами) згідно Переліку напрямів підготовки –2006, Переліку спеціальностей – 2010.

Вважаємо, що одним з ефективних програмно-педагогічних засобів, який має багатогранні можливості у формуванні професійно-мовленнєвої компетентності студентів-іноземців, є створення багатоаспектної моделі електронного підручника, що має функціональність (аспекти) й змістово-структурну (модулі) складові, взаємодія яких відбувається засобами терміносистеми, системи операторів навчальних завдань, загальної інтегративної системи вправ, необхідних для самостійної роботи студентів у процесі безпосереднього та дистанційного навчання.

Електронний підручник надасть змогу постійно здійснювати різні форми самоконтролю знань, що впливає на мотивацію пізнавальної діяльності і творчий характер навчання, а також створить умови для повнішого використання інноваційних методів навчання, спрямованих на пошук і прийняття рішень у результаті самостійної творчої діяльності.

Проте теорія створення і використання електронного підручника й досі не розроблена. Крім того, на сьогодні невирішеною залишається й проблема підготовки фахівців, які володіли б такими знаннями, як лінгвістичні й психолінгвістичні, психолого-педагогічні, знаннями педагогічної технології використання комп'ютера в навчально-виховному процесі, сучасного програмного забезпечення лінгвістичних курсів та ефективного його використання, теоретичних засад побудови комп'ютерних навчальних лінгвістичних програм.

Як свідчить досвід викладання української мови як іноземної у мистецьких ВНЗ, методики, спрямовані на професійно-орієнтовану діяльність студента, сприяють підвищенню рівня його професійно-мовної компетентності. Перспективою подальших досліджень є участь у створенні багатоаспектної моделі підручника для студентів художніх ВНЗ.

Джерела та література:

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид. докт. пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 237 с.
2. Єдина типова навчальна програма з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації / уклад.: Л. І. Дзюбенко, В. В. Дубичинський, С. А. Чезганов [та ін.] ; за ред. О. Н. Тростинської, Н. І. Ушакової. – К. : НТУУ «КПІ», 2009. – Ч. 3. – 52 с.
3. Ушакова, Н. І. Про відповідність програм з мовної підготовки іноземних студентів європейським компетенціям володіння іноземною мовою [Текст] / Н. І. Ушакова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки : зб. наук. праць. – Х., ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. – Вип. 14. – С. 224–234.
4. Ушакова, Н. І. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України [Текст] / Н. І. Ушакова, В. В. Дубичинський, О. М. Тростинська // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. Міжпредметні зв'язки : зб. наук. праць. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. 19. – С. 136–146.
5. Варавва С. В. Изобразительное искусство: учеб. пособие для иностр. студентов подготов. ф-тов, специальность – “Изобразительное искусство и дизайн” / С. В. Варавва. – 3-е изд., доп. и исп. – Ч. I. – Харьков: Ойкумена, 2008. – 128 с.